

УДК 342.573

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.21>

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНДУМУ В УКРАЇНІ

Шаповал В.Д.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і
галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
orcid.org/0000-0002-6535-3216
v.d.shapoval@gmail.com*

Слободяник Т.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і
галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
orcid.org/0000-0002-8312-9250
tslobodyanik78@gmail.com*

Літвяков Е.М.,

*студент Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
orcid.org/0009-0001-6897-2602
litviakov_em@proton.me*

Шаповал В.Д., Слободяник Т.М., Літвяков Е.М. Законодавче регулювання референдуму в Україні.

Стаття присвячена висвітленню актуальних аспектів законодавчого регулювання референдуму, як важливої форми безпосереднього народовладдя, що має визначальне значення для сучасного українського конституціоналізму, визначає напрями розвитку нашого суспільства та держави, а також покликаний забезпечувати вільне волевиявлення всіх громадян у широкому спектрі питань. Сучасний світ наповнений гаслами багатьох держав про те – «хто з них більш демократичний і де свобода волевиявлення більша». Одним із проявів наявності у країнах вищезазначеного є досягнутий рівень народовладдя у країні, тобто те, наскільки реально існуючі процедури волевиявлення та здійснення волі народу впливають на управління суспільними та державними справами. Становлення громадянського суспільства та розбудова правової держави передбачають перетворення народу з об'єкта державного управління на головного суб'єкта влади, що зумовлює необхідність розвитку й удосконалення всіх форм народовладдя, під яким розуміється широка й активна участь громадян в управлінні справами держави та суспільства. Поряд із цим пріоритетними є саме ті інститути демократії, які дозволяють народу безпосередньо вирішувати найважливіші проблеми суспільного та державного життя. В Україні визнання у Конституції народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, а також закріплення можливості здійснювати владу народом безпосередньо та через органи державної і місцевої влади стало серйозним кроком у створенні демократичної та правової держави.

Референдум є важливою формою безпосереднього народовладдя, яка полягає в голосуванні виборців й у результаті якого приймаються рішення з питань державного чи самоврядного характеру. Дивлячись на важливість цього питання, в українському законодавстві існувало багато законів, які повинні були регулювати всі питання, що стосуються референдуму, такі як: поняття референдуму, процедура його проведення та настання юридичної відповідальності за порушення законодавства про

референдум. Проте, з плином часу всі ці закони неодноразово змінювалися у зв'язку з виявленням у них, так званих, «підводних каменів», серед яких: невідповідність деяких норм конституції, не закріпленість регулювання деяких питань тощо.

Ключові слова: народовладдя, безпосередня демократія, представницька демократія, законодавство, всеукраїнський референдум.

Shapoval V., Slobodianyuk T., Litviakov E. Legislative regulation of the referendum in Ukraine.

The article is devoted to highlighting the current aspects of the legislative regulation of the referendum as an important form of direct people's power, which is of decisive importance for modern Ukrainian constitutionalism, determines the directions of development of our society and the state, and is also designed to ensure the free expression of will of all citizens in a wide range of issues. The modern world is filled with slogans of many states about "which of them is more democratic and where freedom of expression of will is greater". One of the manifestations of the presence of the above in the countries is the achieved level of people's power in the country, that is, the extent to which the existing procedures for expressing the will and exercising the will of the people affect the management of public and state affairs. The formation of a civil society and the development of a legal state involve the transformation of the people from the object of state administration to the main subject of power, which necessitates the development and improvement of all forms of people's government, which means the broad and active participation of citizens in the management of the affairs of the state and society. Along with this, those institutions of democracy that allow the people to directly solve the most important problems of social and state life are of priority. In Ukraine, the recognition of the people in the Constitution as the bearer of sovereignty and the only source of power, as well as the establishment of the ability to exercise power by the people directly and through state and local authorities, became a serious step in the creation of a democratic and legal state.

Referendum is an important form of direct people's power, which consists in the voting of voters, as a result of which decisions are made on issues of a state or self-governing nature. Considering the importance of this issue, there were many laws in the Ukrainian legislation that were supposed to regulate all issues related to the referendum, such as: the concept of a referendum, the procedure for its holding and the onset of legal responsibility for violating the legislation on the referendum. However, over time, all these laws were repeatedly changed in connection with the discovery of so-called "pitfalls" in them, including: the inconsistency of some norms of the constitution, the lack of regulation of some issues, etc.

Key words: people's power, direct democracy, representative democracy, legislation, all-Ukrainian referendum.

Постановка проблеми та її актуальність. Принцип народовладдя як неодмінна складова демократії проходить через усю історію розвитку політичної думки, сприяючи формуванню ідей гуманізму та прогресу. Вся історія розвитку людства показує, що демократичне вирішення проблеми можливе за умови, коли в основу розвитку всієї суспільної системи ставиться людина, коли соціальна цінність народовладдя розглядається у тісному зв'язку з інтересами, потребами та волею членів суспільства, коли народовладдя є вираженням, дійсно, колективної волі, яка ґрунтується на урахуванні різних точок зору та позицій. Принцип демократизму держави опосередковує, перш за все, взаємовідносини держави та суспільства, держави й особи. Народовладдя – приналежність усієї повноти суспільної влади, зокрема державної, народу, а також вільне здійснення цієї влади народом відповідно до його суверенної волі в інтересах як усього суспільства, так і кожної людини та громадянина. Основними ознаками народовладдя зазвичай виділяють те, що: народ виступає як джерело влади, йому надається можливість періодично змінювати склад своїх представницьких органів, визнається політична свобода громадян, а народ не тільки володіє всією повнотою влади, але й розпоряджається нею, а також рівне виконання всіма громадянами тих громадянських обов'язків, які безпосередньо пов'язані для них із самим фактом громадянства та які, дійсно, необхідні, виходячи з потреб життя в суспільстві та державі, рівність громадян перед законами, які не містять упереджень як на користь, так і проти будь-яких громадян або суспільних груп, і, звичайно, наявність незалежного справедливого суду [1, с. 18].

Стан дослідження теми. Це дослідження спиратиметься на праці вчених, які вже досліджували подібну тематику, таких як: Погорілко В.Ф., Стефанчук Р.О., Шипілов Л.М., Климкова І.І., Ключковський Ю.Б. Тема має достатньо високу актуальність, а також високу необхідність подальших досліджень через зміни у законодавстві України щодо референдуму, задля визначення основних аспектів

референдуму в системі народовладдя, що є важливим кроком для формування правової свідомості громадян у контексті створення демократичної та правової держави.

Метою статті є визначення основних аспектів референдуму в системі народовладдя для формування правової свідомості громадян, а також правовий аналіз тенденцій і визначення перспектив функціонування інституту референдуму як форми безпосереднього народовладдя в українському законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Правовим вираженням поняття «народовладдя» є юридична категорія демократії [2, с. 95]. В Україні народовладдя здійснюється у двох формах: прямої (безпосередньої) демократії та представницької демократії. Це визначається у статті 5 Конституції України, де зазначено, що «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [3]. Представницька демократія означає безпосереднє волевиявлення народу через вибори, де він (народ) формує персональний склад виборних органів й, опосередковано, похідних від них, яким надає можливість протягом визначеного часу здійснювати визначені конституцією владні повноваження. Носіями представницької демократії є парламенти, установчі збори, місцеві представницькі органи тощо.

Безпосередня демократія передбачає прийняття владних рішень самим народом в особі населення виборчих округів, територіальних і галузевих соціальних спільнот, колективів й ін. Існує багато форм безпосередньої демократії, як-от: вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи та демонстрації, ініціювання референдумів, звернення, народні обговорення. Проте, статтею 69 Конституції України прямо закріплено тільки дві – вибори та референдум, але не заперечує можливості існування й інших форм безпосередньої демократії.

Найдавнішою та найпоширенішою формою безпосередньої демократії, її неодмінним атрибутом є вибори. Цю форму можна визначити як процедуру формування державного органу чи надання повноважень окремій посадовій особі, що здійснюється шляхом голосування [4, с. 106]. Щодо основних ознак виборів, то залежно від органу, який обирається на виборах, вони бувають парламентські, на яких обираються народні депутати України, президентські, вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також вибори депутатів місцевих рад, міських, сільських і селищних голів. Ураховуючи підстави проведення виборів, вони поділяються на: чергові, позачергові (дострокові), проміжні, наприклад, замість народного депутата, який достроково припинив свої повноваження та повторні у разі, якщо вибори були визнані недійсними чи такими, які не відбулися. Залежно від території проведення вибори бувають загальнонаціональні та місцеві.

Ще однією формою безпосередньої демократії є референдум, який є способом прийняття шляхом голосування громадянами України законів України й інших рішень із важливих питань як загальнодержавного, так і місцевого значення. Референдум отримав своє пряме закріплення у статті 69 Конституції України. Високе становище референдуму зумовлене його історичною роллю й ефективністю в системі форм безпосереднього народовладдя. На відміну від інших форм народовладдя саме референдум дозволяє надати волі народу безпосереднього державно-правового характеру. Можливість проведення референдуму, особливо за народною ініціативою, є гарантією та засобом практичного втілення проголошеної установчої влади народу.

Референдум – форма безпосередньої демократії, прийняття рішень із найважливіших питань загальнодержавного чи місцевого значення шляхом загальнонародного голосування [5]. Статус референдуму в кожній державі віддзеркалює політичні традиції, ступінь втілення демократії, які впливають на становлення та розвиток системи безпосереднього народовладдя. Роль референдуму в регулюванні суспільних відносин визначається під час розгляду їхніх основних соціальних функцій. Варто зазначити, що референдум є одним з інструментів реалізації права народного суверенітету та легітимізації владних рішень, що здійснюється як прийняттям рішень або законів під час референдуму, так і підтвердженням рішень органів державної влади щодо питань, які складають виключну компетенцію референдуму, шляхом додання вищої юридичної сили в обох випадках законам і рішенням [6, с. 28].

Водночас, референдум є однією з форм реалізації права національного суверенітету. За умови виконання процедури, яка стосується всеукраїнського референдуму, та виконання вимог закону щодо місцевих референдумів, громадяни України, а також представники окремої нації та народності можуть ініціювати проведення референдуму з питань конституційного чи законодавчого регулювання їхніх національних прав і свобод. Ще однією важливою функцією референдуму є те, що в демократичному суспільстві референдум може бути використаний громадянами як протипоказ певним рішенням державних органів і органів місцевого самоврядування, які не задовольняють їхні інтереси.

Нормативного закріплення видів референдумів чинним українським законодавством не передбачено, проте, з урахуванням його досліджень і положень, можна виокремити відповідні критерії розмежування. Обґрунтовано доцільність класифікації референдумів за зазначеними критеріями на такі типи:

1) За територіальністю референдуму його можна поділити на всеукраїнський (національний) і місцевий [5]. Предметом усеукраїнського референдуму завжди є найважливіші проблеми суспільного та державного життя країни, як-от: прийняття чи затвердження основного закону, внесення змін до нього, законів, підзаконних актів тощо. Предметом місцевих референдумів є, як правило, питання місцевого значення, а з іншого – це може бути предмет, чий специфічний характер обумовлений певними особливостями місцевого самоврядування в кожному окремо взятому регіоні.

2) За предметом, тобто за змістом питань, винесених на всенародне голосування, референдуми поділяються на конституційні та законодавчі. На конституційному референдумі приймають або затверджують нову конституцію чи вносять зміни до чинної. Варто зазначити, що обов'язковим засобом прийняття основного закону та внесення змін до нього безпосередньо референдумом є тільки в деяких країнах. На законодавчому референдумі приймають, уносять зміни чи скасовують закони, а також окремі їхні положення, тобто предметом такого референдуму може бути законопроект або чинний закон.

3) За ознаками референдуми поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язковий референдум передбачає обов'язкову санкцію громадян на предмет референдуму, тобто, є безальтернативною формою вирішення конкретно визначених законодавством переліку питань [6, с. 26]. У випадку, коли окремі нормативно-правові акти або інші рішення, відповідно до чинного законодавства, встановлюються або затверджуються виключно проведенням референдуму, то він стає обов'язковим. Ці референдуми гарантують українському народу право вирішувати найпринциповіші проблеми суспільно-державного життя шляхом безпосереднього волевиявлення у формі голосування. Конституціями низки європейських країн передбачене проведення обов'язкових референдумів, що є відображенням референдумів як провідної форми народовладдя у сучасному демократичному суспільстві. Факультативні ж референдуми, проводяться за вимогою визначеної відповідним законом кількості виборців щодо прийняття окремих законопроектів і законів [6, с. 26]. Цей референдум проводиться для прийняття визначеного роду нормативно-правових актів на вимогу уповноважених ініціювати його проведення суб'єктів. Практика факультативних референдумів також є певним індикатором рівня розвитку громадянського суспільства, його консолідації з державою.

4) За юридичною силою рішень і політико-правовими наслідками референдуму – на імперативний (обов'язковий) і консультативний (дорадчий) [6, с. 26]. Рішення імперативного референдуму мають вищу юридичну силу порівняно з консультативним, тобто є остаточними й обов'язковими для виконання на всій території країни з часу оголошення його результатів Центральною виборчою комісією. Вони можуть бути змінені чи скасовані тільки на підставі результатів нового всеукраїнського референдуму. Консультативний референдум проводиться органом державної влади, який уповноважений призначати або ініціювати його призначення перед прийняттям ним певного рішення з метою виявлення ставлення громадян до цього рішення. Ці референдуми в зарубіжних країнах, як правило, проводяться з питань, які процедурно не можуть бути вирішені всенародним голосуванням, наприклад, укладення міжнародного договору чи його ратифікація. Вирішення таких питань традиційно відноситься до повноважень президента чи парламенту, але при здійсненні своїх повноважень вони керуються народним волевиявленням.

5) За часом проведення референдуму – на попередні та післязаконодавчі, які, відповідно, є консультативними та ратифікаційними [6, с. 27].

6) За суб'єктами ініціювання референдуму – на ті, які ініційовані українським народом, Верховною Радою, Президентом України.

7) Референдум також розмежовують і за конструкцією питань, які виносяться на всенародне голосування, тобто, на прості та складні. Прості конструкції передбачають винесення на референдум одного конкретного питання з конкретної проблеми. Складні передбачають голосування з двох і більше питань. Ці питання можуть стосуватися різнопорядкових проблем, але, як правило, сукупність питань, винесених на референдум у комплексі, стосується єдиної проблеми. Законодавче регулювання всеукраїнського референдуму, як-от: порядок ініціювання, призначення, підготовки та проведення всеукраїнського референдуму відбувається згідно Конституції України, Закону України «Про всеукраїнський референдум», іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства.

До 2012 року зміст і процедуру референдумів в Україні регулював Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Проте, на зміну йому набрав чинність новий Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року, який мав урегулювати порядок здійснення громадянами України їхнього конституційного права на участь в управлінні державними справами через референдум і стати еталоном демократичності належних процедур здійснення влади українським народом. Але через деякий час його було визнано неконституційним через окремі положення у ньому, як-от: правова невизначеність і невиправдано широкий предмет усеукраїнського референдуму; відсутність правової процедури формування й організації роботи комісій референдуму як незалежних і неупереджених органів адміністрування; неможливість участі політичних партій як повноцінних суб'єктів процесу референдуму; необґрунтоване підвищення ролі органів державної влади у процесі референдуму; відсутність ефективного механізму спостереження за перебігом процесу референдуму; непрозорість і неконтрольованість джерел фінансування агітації на всеукраїнському референдумі, незабезпечення відкритості такої агітації та низка інших положень [2, с. 30]. Уже у 2021 році було прийнято новий Закон України «Про всеукраїнський референдум», який мав вирішити помилки попереднього. Так, за чинним законом предметом всеукраїнського референдуму є питання: затвердження закону про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України; загальнодержавного значення; про зміну території України; про втрату чинності законом України або окремими його положеннями [5].

Стадії проведення референдуму в Законі України «Про всеукраїнський референдум», на жаль, як і в попередніх законах і в інших законодавчих актах чітко не закріплені. Проте, проаналізувавши законодавство можна виокремити три основні стадії: підготовча, основна та стадія закінчення.

Підготовча стадія складається з:

1) ініціації всеукраїнського референдуму (встановлення суб'єктів ініціації референдуму; формулювання форми питання референдуму, в подальшому конституційність питання може бути перевірено Конституційним судом України);

2) інформування громадян України щодо ініціювання;

Основна стадія включає в себе:

1) референдум призначає Президент України, якщо він стосується змін до розділів I, III, XIII Конституції України, чи Верховна Рада – якщо розглядається питання зміни території. Референдум щодо інших питань проводиться за народною ініціативою та проголошується Президентом на вимогу не менше 3 мільйонів громадян за умови, що підписи про призначення референдуму зібрано не менше як у двох третинах областей України та не менше як по 100 тисяч підписів у кожній із них.

2) утворення та реєстрація ініціативної групи, подальший збір підписів і передача підписних листів цією групою у Центральну виборчу комісію, підбивання підсумку підписів Центральною виборчою комісією, проведення агітації під час збору підписів на підтримку ініціативи, передача ініціативною групою підписних листів у паперовому вигляді до Центральної виборчої комісії, передача Президенту України рішення про підсумки збору підписів (згідно статей 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36 Закону України «Про всеукраїнський референдум»).

3) проведення всеукраїнського референдуму та підготовка самого голосування. Сам процес всеукраїнського референдуму розпочинається наступного дня після дня опублікування відповідно указу Президента України чи постанови Верховної Ради України (стаття 22 Закону України «Про всеукраїнський референдум»). Центральна виборча комісія не пізніше як на другий день після початку процесу всеукраїнського референдуму розміщує перелік відповідних територіальних округів з усеукраїнського референдуму із зазначенням їх номерів, меж і центрів на своєму офіційному веб-сайті. Утворення звичайних, спеціальних і закордонних виборчих дільниць. Утворення окружних, дільничних комісій, а також дільничних комісій з електронного голосування з усеукраїнського референдуму.

4) проведення агітації у вигляді зборів громадян, зустрічей із виборцями, дебатів, дискусій та інших публічних заходів, мітингів, демонстрацій за чи проти питання всеукраїнського референдуму, встановлення інформаційних наметів для агітації, оприлюднення у друкованих й аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації та мережі Інтернет виступів, інтерв'ю, відеофільмів, інших публікацій і повідомлень за чи проти питання всеукраїнського референдуму, розповсюдження листівок, плакатів й інших друкованих агітаційних матеріалів або видань, публічні заклики голосувати за чи проти питання всеукраїнського референдуму в інших формах, що не суперечать Конституції та законам України (стаття 94 Закону України «Про всеукраїнський референдум»).

5) вироблення та передача бюлетенів для голосування комісіям з усеукраїнського референдуму, облаштування приміщень для голосування, залучення офіційних і міжнародних спостерігачів.

Остання стадія – кінцева, а саме:

1) визначення результатів усеукраїнського референдуму, як-от: підбиття підсумку голосування учасників, складення протоколів дільничних комісій, їхня подальша передача в окружні комісії; прийом й аналіз документів окружною комісією та закріплення результатів Центральною виборчою комісією. У разі якщо дії Центральної виборчої комісії щодо складання протоколу про результати всеукраїнського референдуму не оскаржені у суді в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України, то Центральна виборча комісія не пізніше як на п'ятий день із дня встановлення результатів усеукраїнського референдуму офіційно оголошує результати всеукраїнського референдуму на своєму засіданні та своє рішення.

2) виконання рішень усеукраїнського референдуму та можлива правова відповідальність у разі невиконання рішень всеукраїнського референдуму. Варто зазначити, що на кожній з цих стадій процес референдуму може бути перерваний у випадку передбаченому у статті 20 Закону України «Про всеукраїнський референдум», а саме «У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях призначення (проголошення) та проведення всеукраїнського референдуму забороняється» [5].

Отже, можемо наголосити на тому, що законодавче регулювання референдуму, а саме його процесу неодноразово змінювалося у процесі законотворчості. Наразі, регулювання процесу референдуму закріплено в законі «Про всеукраїнський референдум», Конституції України й інших законодавчих актах. Більш повно процес і сам усеукраїнський референдум виражений саме у законі «Про всеукраїнський референдум».

Одним із важливих інститутів референдного права треба вважати інститут юридичної відповідальності за порушення законодавства про референдуми. Юридична відповідальність поділяється на: конституційно-правову, кримінально-правову, адміністративно-правову, дисциплінарну.

Оскільки пріоритетним в юридичній відповідальності є саме конституційно-правова відповідальність, то варто почати саме з неї. Так, конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що забезпечується примусовою силою держави й українського народу, має законодавчо встановлений порядок реалізації, сутність якого проявляється в необхідності зазнавати суб'єктом, який учинив конституційно-правове правопорушення (делікт), несприятливих правових наслідків, які безпосередньо передбачені конституційним законодавством, для забезпечення захисту Конституції, стабільності конституційного ладу, прав і свобод особи в Україні. Конституція України не містить переліку правових санкцій за порушення конституційних приписів, які закріплюють право громадянина України на участь у референдумі, а у чинному законі «Про всеукраїнський референдум» є достатня кількість норм щодо юридичної відповідальності за порушення референдного законодавства, але, на жаль, не вказано санкцій за порушення тієї або іншої норми [7]. Тому, вважаємо за потрібне вказати санкції за порушення норм законодавства щодо референдуму, бо на жаль у чинному законі «Про всеукраїнський референдум» і в Конституції України їх не вказано.

Щодо кримінально-правової відповідальності, то вона реалізується відповідно до норм Кримінального кодексу України, а саме Розділу 5 Особливої частини за назвою «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» [8].

Адміністративно-правова відповідальність передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме главою 15-А за назвою «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» [9].

До дисциплінарної відповідальності можуть бути притягнуті працівники виборчих комісій референдуму. Варто зазначити, що Закон України «Про всеукраїнський референдум» не конкретизує заходи також і дисциплінарної відповідальності. Тому, на діяльність членів окружних і дільничних виборчих комісій поширюються норми Кодексу законів про працю України. Так, за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один із таких заходів стягнення: догана чи звільнення (стаття 147 КЗпПУ) [10].

Висновки. Народовладдя є яскравим показником демократичності держави. Під поняттям «народовладдя» розуміють широку й активну участь громадян в управлінні справами держави та суспільства, а також створення сприятливих умов для надання всієї повноти влади народу, а ідейною основою народовладдя є концепція суверенітету, тобто верховенства влади народу, яка здійснюється в його інтересах. Існує дві форми здійснення народовладдя – безпосередня демократія та представ-

ницька демократія. Представницька демократія історично виникла набагато пізніше за безпосередню та її суть полягає у формуванні народом персонального складу виборних органів й, опосередковано, похідних від них, яким надається можливість протягом обмеженого часу здійснювати визначені конституцією владні повноваження від імені народу. Безпосередня ж демократія передбачає прийняття владних рішень безпосередньо самим народом в особі населення виборчих округів, колективів, територіальних і галузевих соціальних спільнот. Українське законодавство прямо закріплює тільки вибори та референдум.

Як вже було неодноразово зазначено в цій роботі – референдум є важливою та невід’ємною формою безпосереднього народовладдя, яка полягає в голосуванні виборців і шляхом якого приймаються рішення з питань державного чи самоврядного характеру. Українське законодавство визначає референдум, як форму безпосередньої демократії в Україні, спосіб здійснення влади безпосередньо українським народом.

Порядок ініціювання, призначення, підготовки та проведення всеукраїнського референдуму відбувається згідно Конституції України, Закону України «Про всеукраїнський референдум», на який треба звернути особливу увагу, й іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства. В українському законодавстві неодноразово змінювалися закони, які регулювали питання референдуму. З них на сьогодні чинним є Закон України «Про всеукраїнський референдум».

На жаль, у чинному законі немає нормативного закріплення видів референдумів, так само як і чіткого закріплення заходів щодо видів юридичної відповідальності, а саме конституційно-правової, кримінально-правової, адміністративно-правової та дисциплінарної. Було би доцільно, щоб ці прогалини були виправлені у чинному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Шипілов Л.М. Народовладдя як основа демократичної держави: монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. 216 с.
2. Ключковський Ю.Б. Форми народовладдя в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридичний журнал «Право України»*. 2019. № 10. С. 95–112.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдне право України: навч. посібник. Київ: Видавництво «Ліра», 2009. 366 с.
5. Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 26.01.2021 р. № 1135-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Климкова І.І., Остапенко М.А. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 160 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
9. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
10. Стефанчук Р.О., Федоренко В.Л. Всеукраїнський референдум у системі референдної демократії: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 162 с.